

V květnu 2010 byl v USA zveřejněn nový doktrinální dokument nazvaný Národní bezpečnostní strategie 2010 (NSS 2010). Jeho hlavní rámec vymezil přímo prezident Obama, když mu ve svém úvodu dal název „Strategie národní obnovy a celosvětového vedení“. Tím znovu potvrdil odklon od strategie předchozí administrativy, která Ameriku zavedla do dvou asymetrických válek v islámském světě (Afghánistán a Irák). NSS 2010 je již několikátým významným doktrinálním dokumentem, který byl v USA schválen po roce 2000. Předcházela mu řada dokumentů z Bushovy éry (2001-2009), zejména NSS 2002, NSCWMD 2002 a NDS 2008.

Na základě těchto skutečností je tento článek rozdělen do dvou částí. První část se zabývá doktrinálními dokumenty, které schválila administrativa 43. prezidenta USA, prezidenta George W. Bushe. Vysvětluje je především jako reakci na teroristické útoky dne 11. 9. 2001 a jako přípravu na vojenský úder proti Saddámovu Iráku. Druhá část článku se zabývá dokumenty, které schválila administrativa 44. prezidenta USA, Baracka Obamy, a které vyznívají jako kritické přehodnocení předchozího přístupu, zejména pak jako odklon od přeceňování významu vojenské síly a od unilateralismu.

Strategické dokumenty Bushovy éry (2001-2008)

Řada důležitých doktrinálních dokumentů byla schválena v měsících, jež následovaly po teroristických úderech dne 11. 9. 2001. Ty byly obrovským otřesem pro celé USA, a tak nemohly zůstat bez rázné a silné vojenské odpovědi. V dokumentech sepsaných po 11. 9. 2001 se vyprofilovaly nové přístupy k bezpečnostním hrozbám, a proto jsou často nazývány souhrnným pojmem **Bushova doktrína**. [1] Jedná se zejména o NSS 2002 a o NSCWMD 2002, které byly schváleny v době stupňovaných příprav na spuštění tzv. druhé irácké války. Stranou zájmu nezůstanou ani dokumenty, v nichž se odrazily nejprve menší a posléze výraznější posuny: NSS 2006 a po ní následující NDS 2008.

Národní bezpečnostní strategie 2002

Tento dokument vyjadřující základní filozofii Bushovy administrativy zdůraznil, že dnešní svět je nebezpečnější, než byl v době studené války. Jeho základními rysy jsou militarismus a unilateralismus. První z nich se projevil důrazem na „potvrzení ústřední úlohy vojenské síly USA“ a na odhodlání „budovat a udržovat obranyschopnost mimo dosah jakéhokoli vyzyvatele“ (NSS 2002, s. 29). Zároveň s tím NSS 2002 zdůraznila, že USA nebudou váhat použít svoji vojenskou sílu k úderům zasazovaným v zájmu ochrany USA, jejich ozbrojených sil v zámoří, a také v zájmu bezpečnosti spojenců (NSS 2002, s. 15).

Významným projevem militarismu se stalo **zaměření na preempci**, která byla vymezena jako nový přístup USA k bezpečnostním hrozbám světa po skončení studené války a měla by být uplatňována ve dvou hlavních situacích:

1. Když už nelze uplatňovat odstrašování, protože by nefungovalo. Cílem preemtivních úderů by v takovém případě byly buďto nestátní organizace, nebo tzv. darebácké státy, které logiku odstrašování prostě nepřijímají.
2. Bezpečnostní hrozby spojené s případným použitím ZHN by byly velmi vážné a naléhavé a obsahovaly by potenciál škod nedozírných rozměrů.

Hlavní východisko tehdejšího pojetí preemptivních úderů nejvýstižněji vyjádřil sám prezident G. W. Bush, když těsně před spuštěním OIF 2003 (Operation Iraqi Freedom) zdůraznil, že USA na hrozby představované Irákem, jeho arzenálem ZHN a mezinárodním terorismem, odpoví okamžitě, protože kdyby je nejprve nechali udeřit, a teprve potom by odpověděli, bylo by to sebevražedné chování. [2] A v návaznosti na to pak ministr obrany Rumsfeld konkretizoval vojenský dopad tohoto pojetí – Irák je už po několik desetiletí teroristickým státem a my musíme bojovou činnost přenést na jeho území. [3]

Druhý ze základních rysů NSS 2002, **důraz na unilateralismus**, se projevil v tom, že ve srovnání s předcházejícími dokumenty příkla nesporně menší význam multilaterálním přístupům. Na žádném místě NSS 2002 se nehovoří o úloze OSN a její Rady bezpečnosti ani o významu mezinárodního práva. Navíc ještě v té době prezident vyhlásil, že pokud jde o zajištění vlastní bezpečnosti, USA nepotřebují ničí souhlas. [4]

Pokud jde o přístup ke spojencům, NSS 2002 sice uznala význam NATO, ale zároveň s tím vyjmenovala úkoly, které NATO musí splnit (NSS 2002, s. 25-26) a uvedla, jaká zlepšení na poli vojenských schopností tehdejší administrativa očekávala od svých spojenců. Ale nikde přitom nezmínila, že by ji zajímaly také jejich názory na svět po roce 1990 a na případné alternativní přístupy k bezpečnostním hrozbám.

Přístup Bushovy administrativy ke spojencům byl ve vnitroamerické debatě hodnocen jako „nový unilateralismus, jež má za cíl posilovat americkou moc a bezostyšně ji uplatňovat ve jménu cílů, které sám stanovuje“. [5] Jedním z nejtvrdších kritiků takového přístupu se stal Philip Gordon z Brookings Institution, dnes náměstek ministryně zahraničí. Bushovi vytkl především to, že „vítá ty spojence, kteří se k němu přidají, ale že zároveň s tím není ochoten za jejich podporu platit jakýmkoli kompromisy“. [6]

Národní strategie boje proti šíření ZHN 2002

Dalším významným dokumentem se stala v prosinci 2002 schválená Národní strategie boje proti šíření ZHN (NSCWMD – National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction). Je to souhrnná odpověď na jev, který USA považují za nejnaléhavější hrozbu na počátku 21. století. Vychází z obavy, že existují nebezpečné státy či organizace, které ZHN nechápou jako nástroj nejkrajnějšího řešení, nýbrž jako nástroj, který by mohl sloužit k vyvažování konvenční převahy USA, a navíc by mohl Spojeným státům znemožnit, aby v oblastech svých životních zájmů zasahovaly v případě agrese proti jejich přátelům a spojencům.

Podle amerického pojetí se Izrael, Indie a Pákistán staly tzv. *de facto* proliferátory, kteří nezaujímají nepřátelský postoj k USA, ani je nechtějí ohrozit, a proto nejsou považovány za hrozbu pro USA. Ale zcela jinak se posuzovaly Irák, Írán a KLDR. Ty byly označeny za nepřátelské proliferátory a za hrozbu, proti které je nutné zasáhnout. Boj

proti těmto nepřátelským proliferátorům měl být postaven na třech pilířích, jimiž jsou tzv. neproliferační politika, aktivní proti-proliferační a odstraňování následků ozbrojeného konfliktu za použití ZHN. Největší význam byl přiřazen druhému pilíři, zejména pak vyhlášenému odhodlání, že „na použití ZHN proti Spojeným státům, proti jejich ozbrojeným silám v zahraničí nebo proti jejich přátelům a spojencům budou USA reagovat nasazením všech sil, včetně zbraní nejkrajnějšího řešení, tedy ZHN“.

NSCWMD 2002 byla schválena v době, kdy Bushova administrativa stupňovala své zahraničněpolitické aktivity ve třech hlavních směrech. Prvním z nich byl tlak na Saddámův režim, druhým byl sílící nátlak na RB OSN (šlo o to, aby dala zmocnění „užít všech nezbytných prostředků proti Iráku) a třetím směrem byl tlak na spojence USA (šlo o to, aby bezvýhradně podpořili záměr na vojenské svržení Saddámovy vlády). Za této situace strategický dokument z prosince 2002 položil rozhodující důraz na odhodlání nasadit vojenské nástroje, kdykoli to podle názoru administrativy bude nezbytné. Tím se dále vystupňoval sklon k militarismu, zejména k využití vojenské převahy.

Nedílně s posunem k militarismu se změnil přístup k OSN a ke spojencům v rámci NATO, a tím se naplnila základní charakteristika unilateralismu. Proto se nelze divit, že v následujících letech byly doktrinální dokumenty z roku 2002 stále více posuzovány ve světle v té době už připravované události celosvětového významu, kterou se stala operace *Irácká svoboda* (OIF – Operation Iraqi Freedom). Pod tímto zorným úhlem se nakonec ukázalo, že oba dokumenty „byly zcela na míru přizpůsobeny Bushovu rozhodnutí jít do války proti Iráku“. [7]

V doktrinálních dokumentech z roku 2002 se tedy vyprofilovala již zmíněná Bushova doktrína spočívající na čtyřech základních pilířích. První pilíř položil důraz na vnitropolitické uspořádání států dnešního světa – pokud je nějaký režim považován za diktátorský a nekooperativní, může být označen za bezpečnostní hrozbu pro USA a vojensky svržen, nahrazen jiným a daná země může být po určitou dobu vojensky okupována. Druhým pilířem bylo odhodlání prosazovat „novou, důraznou politiku“. Třetím pilířem se stalo rozhodnutí postupovat unilaterálně, kdykoliv to bude potřeba. A konečně čtvrtým pilířem zdůraznil odhodlání zabránit, aby se ve světové politice objevil stát, který by se v rovině vojenské síly mohl stát vyzyvatelem Spojených států. Prezident Bush to v roce 2002 vyjádřil slovy, že „Amerika musí svoji vojenskou sílu udržovat mimo dosah jakéhokoli vyzyvatele“. [8]

Operace Irácké svoboda a její dopad na strategii USA

Nedlouho po schválení národní strategie proti šíření ZHN se uskutečnila operace *Irácká svoboda 2003*, tzv. druhá irácká válka, 20. 3. 2003 – 1. 5. 2003. Před jejím zahájením se zdůrazňovala vojenská dimenze bezpečnostních hrozeb. Globální terorismus byl označen za existenciální a smrtelnou hrozbu pro USA i pro celý svobodný svět, a proto byla vyhlášena **celosvětová válka proti terorismu** (GWOT – Global War on Terrorism).

Bylo zvoleno vojenské řešení „state to state“, tedy vojenský úder na vytipovaný stát, na Irák, a jeho následující vojenská okupace. Pro tehdejší administrativu „se válka stala ústředním rysem politických reakcí ..., a tak G. W. Bush své prezidentství ve velkém rozsahu ztotožnil s rolí válečného prezidenta“. [9] Druhá irácká válka byla vyústěním situace, kdy se střetli „váhaví válečníci s boječtivými civilisty“ (reluctant warriors against hawkish civilians). [10] Projevil se militarismus naruby: důraz na válku jako

nástroj k dosahování politických cílů nevnucovali vojáci politikům, ale přesně naopak – vnutili jej politiké vojákům.

Nesporným kladem v bilanci OIF 2003 je svržení Saddámovy diktatury, což byl velký přínos nejen pro Irák, ale i pro mezinárodní bezpečnost v regionálním měřítku. Ale cena svobody pro Irák byla nepřiměřeně vysoká: odhady počtu zabitých Iráčanů se pohybují od 100 000 až po 300 000 lidí, počet tamních utečenců a běženců se pohybuje mezi 4 až 5 miliony (tedy až 20 % veškerého iráckého obyvatelstva), v zemi se zhoršila ekonomická situace a každodenní bezpečnost. Všechny tyto zápory padají na vrub politické strategie 43. prezidenta USA a jeho nejbližších spolupracovníků. Svým souhrnným dopadem vyzněly jako hluboké pohrdání mezinárodním právem a jako nebezpečný precedens pro další státy světa, které by pod vlivem postupu Bushovy administrativy mohly podlehnout pokušení rychlých silových řešení. [11]

Naproti tomu **vojenská strategie USA v této válce** jeví ve zcela jiném světle. Američtí vojáci postupovali velice profesionálně – správně vyhodnotili jak fyzický tak i morální stav a možnosti iráckých vojsk, zastaralost irácké výzbroje i taktiky, jejich demoralizaci a neochotu bojovat za zprofanovanou a nenáviděnou diktaturu. Při přípravě pozemních bojů se rozhodli pro rychlé obchvaty hlavních iráckých vojsk a nasadili nejlépe vyzbrojené a připravené jednotky a ty narážely jen na ojedinělý a slabý odpor iráckých vojsk. V největším možném rozsahu využili obrovské převahy na poli vojenské technologie, ve velmi krátkém termínu a při velmi nízkých ztrátách na vlastní straně splnili politické zadání, které dostali od politického vedení země.

Národní bezpečnostní strategie 2006

V následujících letech však došlo k velmi nepříznivému zvratu, a to jak v Iráku, tak i v Afghánistánu. Pod tímto vlivem stále více sílily kritiky jak v USA, tak i ve světě. Nutily Bushovu administrativu, aby začala přehodnocovat svůj přístup k bezpečnostním hrozbám, ke spojencům a k bezpečnostní strategii. První přehodnocení se odrazila ve dvou strategických dokumentech: v NSS 2006, a zejména pak v NDS 2008.

NSS 2006 byla schválena tři roky po oficiálním ukončení OIF 2003 a vytyčila tři nové přístupy. Tváří v tvář hrozbě globálního terorismu představila dvoupilířovou strategii obsahující nejen vojenské nástroje, ale také demokratizaci zemí, jež jsou líní terorismu. Dalším novým prvkem se stal důraz na diplomacii a na podporu vnitřní přeměny režimů, jež by mohly představovat hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. A v neposlední řadě se prosadilo rozšíření prostoru pro spolupráci se spojenci v NATO, s regionálními organizacemi, a také s nevládními, neziskovými organizacemi (NGOs – Non-Governmental Organizations).

NSS 2006 tedy nebyla zásadním přehodnocením tzv. Bushovy doktríny, ale oslabila upřednostňování vojenské síly a jednostranného postupu, otevřela cestu pro návrat k využívání diplomacie a spolupráce se spojenci a s mezinárodními organizacemi. Stala se prvním odklonem od přeceňování vojenských nástrojů bezpečnostní strategie a zmírnila unilateralismus a otevřela prostor pro postupný návrat k multilateralismu.

Národní obranná strategie 2008

Jestliže NSS 2006 přinesla některé významné posuny, pak o dva roky později přišly mnohem výraznější změny. Ty jsou zakotveny v dokumentu nazvaném Defense Strategy (NDS 2008), kterému se často říká Gatesova doktrína, podle Roberta Gatese,

jenž ve funkci ministra obrany USA vystřídal kritizovaného D. Rumsfelda a zůstal v ní i po nástupu 44. prezidenta USA.

NDS 2008 na rozdíl od předcházejících dokumentů už vůbec nepoužívá pojem Global War on Terror (GWOT). Nahradila jej výrazem „celosvětový boj proti násilné extremistické ideologii, která usiluje o rozvrácení mezinárodního systému“. Zdůrazňuje, že tento dlouhodobý boj není možné vyhrát v jedné rozhodující vojenské bitvě nebo kampani a že hlavním smyslem je „prosazování mírové změny mezinárodního systému“. Velmi důležitým rysem NDS 2008 je odklon od unilateralismu a od donucovací strategie, zejména pak důraz na „široké spektrum partnerů“, s nimiž USA chtějí nejen spolupracovat, ale také jim poskytovat všestrannou a rozsáhlou pomoc při zajišťování dlouhodobé bezpečnosti.

Další novou prioritou se stalo zaměření na **dlouhodobé preventivní působení**. Jeho základem je pojem „jointness“, důraz na propojené využívání všech nástrojů, které mohou a musí být využívány v zájmu dosažení úspěchu v „dlouhé válce“. Mezi konkrétními úkoly se vedle vojenských operací uvádějí zejména ekonomický rozvoj, budování nových institucí, nastolení právního státu, prosazování vnitřního usmíření mezi někdejšími nepřáteli, zajištění základních služeb pro obyvatelstvo, výcvik a výzbroj vojenských a policejních sil na místě zásahu, vybudování strategických komunikací, předávání civilních zkušeností.

Zaměření na preventivní působení je v NDS 2008 spojeno s dalším novým výrazem: „grievances“ (křivdy). Je to společný jmenovatel pro nejrůznější nespravedlnosti, jež se na různých místech světa projevují v ekonomickém, sociálním i politickém uspořádání. NDS 2008 vytyčuje za cíl tyto křivdy nejprve pochopit a potom je i odstraňovat, protože velmi často jsou hlavní příčinou vzburěneckých nebo dokonce teroristických aktivit. Smyslem napravování křivd je znemožňovat, aby jich pro své účely zneužívali extremisté.

Strategické dokumenty schválené administrativou prezidenta Obamy

Barack Obama se díky vítězství ve volbách 2008 stal 44. prezidentem USA, ale také dvanáctým americkým prezidentem v řadě, kterému je vyhrazena výsada dát souhlas k použití jaderných zbraní. Během prvních 18 měsíců ve funkci prezidenta USA uskutečnil několik významných kroků celosvětového významu. Byly jimi zejména pražský projev o světě bez jaderných zbraní v dubnu 2009, podpis tzv. **pražské smlouvy START**, zveřejnění nové jaderné strategie USA a zveřejnění NSS 2010.

Vize světa bez jaderných zbraní

Jedním ze základních pilířů bezpečnostněpolitického uvažování nového amerického prezidenta je vize světa bez jaderných zbraní, kterou převzal od čtyř bývalých vysokých činitelů americké politiky. [12] Byli jimi Georgie Schultz (ministr zahraničí USA v letech 1982-1989), Henry Kissinger (ministr zahraničí USA v letech 1973-1977), William Perry (ministr zahraničí USA v letech 1994-1997) a Sam Nunn (velmi vlivný demokratický senátor v letech 1972-1997).

Prvním krokem na dlouhé cestě za světem bez jaderných zbraní se pro Obamu stala jednání s Ruskou federací zahájená s cílem snížit počet jaderných hlavic i jejich nosičů.

Z jeho strany to byla reakce na výhrady, kterým USA a Ruská federace čelily od samého skončení studené války, zejména pak při výročních konferencích smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT – Non-Proliferation Treaty). Nejaderné státy od samého skončení studené války kritizovaly USA a RF za to, že po jiných chtějí, aby si jaderné zbraně nepořizovaly, ale samy neplnily článek číslo 6 smlouvy NPT, naopak svůj arzenál bez ustání kvalitativně zdokonalovaly. Za tohoto stavu věcí hrozilo, že výroční setkání v roce 2010 by mohlo skončit naprostým fiaskem a zhroucením smlouvy NPT jako takové. [13] Prezident Obama se tak stal prvním státníkem, který na tyto věcné a oprávněné výhrady pozitivně zareagoval a který ke stejnému přístupu vyzval nejvyšší činitele druhého nejsilnějšího člena jaderného klubu, tedy Ruské federace.

Konkrétním výsledkem se stala tzv. **pražská smlouva**, v níž se obě strany zavázaly, že během následujících sedmi let sníží počet svých jaderných hlavic o jednu třetinu. Konkrétně to znamená stanovení stropu 1550 hlavic umístěných na mezikontinentálních nosičích (ICBM – intercontinental ballistic missiles) nebo na strategických ponorkách (SLBM – submarine-launched ballistic missiles). Jedná se o jakési první zhmotnění nového přístupu k jaderným zbraním a k jejich úloze v bezpečnostní strategii USA. Na tuto smlouvu pak navázaly dva klíčové doktrinální dokumenty, a to NPR 2010 a NSS 2010.

Doktrinální dokumenty z roku 2010

Další událostí celosvětového významu se stalo zveřejnění dvou nových doktrinálních dokumentů v roce 2010, a to nové americké jaderné strategie Nuclear Posture Review 2010 (NPR 2010) a Národní bezpečnostní strategie 2010 (NSS 2010).

NPR 2010 vytyčila pět klíčových cílů. Prvním z nich je **prevence proliferace jaderných zbraní a jaderného terorismu**, což plně vychází především z Obamova pojetí nejvážnějších bezpečnostních hrozeb dnešního světa, a zároveň to plně odpovídá jeho vizi světa bez jaderných zbraní. Druhým klíčovým cílem NPR 2010 je **snížení úlohy jaderných zbraní** v bezpečnostní strategii USA, což je změna průlomového charakteru. Je to výrazný odklon od zažitého přístupu, který sdílelo všech dosavadních jedenáct amerických jaderných prezidentů. Prvních osm z nich (od Trumana až po Reagana) zcela bez rozdílu podporovalo soustavnou modernizaci amerického jaderného potenciálu. [14] Prezidenti, kteří úřad zastávali po skončení studené války, také podporovali jaderné zbraně a strategii jaderného odstrašování, ale nemohli argumentovat sovětskou hrozbou, a tak hovořili o nejistotách nové mezinárodní situace a o nových podobách bezpečnostních hrozeb.

V porovnání s výše vzpomínanou tradicí znamená NPR 2010 zásadní změnu. Především otevřeně přiznává, že během dvaceti let po skončení studené války se stále více zvyrazňoval náskok USA před všemi ostatními státy na poli konvenčních vojenských schopností. USA v tomto směru dnes nemají žádného konkurenta ani vyzyvatele, a tak hrozba jaderné války proti USA a jejich spojencům je na historicky nejnižší úrovni. Proto NSS 2010 vyhláší, že v následujících letech budou USA stále méně a méně spoléhat na jaderné zbraně a na strategii jaderného odstrašování.

Na pokles úlohy jaderných zbraní navázala další zásadní změna – USA poprvé ve svých poválečných dějinách přistupují na tzv. **negativní bezpečnostní záruky**. Zavazují se k něčemu, co do té doby sverpě odmítaly: nepoužijí jaderné zbraně proti nejaderným zemím, které budou plnit své závazky v rámci smlouvy NPT.

Třetí a čtvrtý dlouhodobý cíl představují udržení věrohodnosti odstrašování na regionální i strategické úrovni. Významné posuny obsahuje pátý cíl NPR 2010, jímž je zajištění bezpečnosti jaderných arzenálů. Je to první dokument, ve kterém se USA zavazují, že už nepodniknou další zkoušky jaderných zbraní a že budou ratifikovat smlouvu o zákazu jaderných zkoušek (CNTBT – Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty).

Doslova průlomový charakter má závazek, že USA již nebudou vyvíjet žádné nové jaderné hlavice a že nebudou usilovat o zvyšování jejich vojenských schopností. NPR 2010 je prvním doktrinárním dokumentem v poválečných dějinách USA, který něco takového vyhlašuje.

Pokud jde o **NSS 2010**, jejím výchozím rysem je nový přístup k bezpečnostním hrozbám, k úloze vojenské síly a k ostatním zemím a k mezinárodním organizacím. Hodnocení bezpečnostních hrozeb začíná připomenutím kladů světa dvacet let po skončení studené války. Zdůrazňuje zejména nárůst počtu demokracií a výrazné oslabení hrozby jaderné války ve světě.

Dále NSS 2010 připomíná, že USA mají bezkonkurenčně nejsilnější armádu na světě, nejvýkonnější ekonomiku a nejdynamičtější obyvatelstvo. Na druhé straně ale existují hrozby, přičemž nejzávažnější z nich je jaderný úder, který může mít dva základní scénáře. Tím prvním je teroristický útok s použitím jaderných materiálů, druhý scénář by mohl mít podobu výměny jaderných úderů (NSS 2010, s. 23).

První scénář by mohl nastat v případě, že teroristé by si za peníze nebo cestou krádeže poříдили jaderné materiály a ty by pak použili proti USA nebo proti jejich spojencům. Druhý scénář by se mohl naplnit v případě, že by se nepodařilo postavit účinnou hráz procesu šíření jaderných zbraní ve světě. Oba scénáře jsou v duchu NSS důvodem a pobídkou k tomu, aby se hlavní pozornost soustředila na zajištění bezpečnosti jaderných materiálů ve světě a na upevnění procesu NPT.

Pokud jde o **úlohu vojenské síly**, nejdůležitější část celé NSS 2010 vychází z kritické analýzy předchozí administrativy a upozorňuje na čtyři neblahé důsledky nadměrného spoléhání na vojenskou sílu (NSS 2010, s. 18): americká armáda je rozmístěna na mnoha místech světa, nese na svých bedrech neúměrně vysoké náklady, vedoucí úloha USA ve světě je až příliš ztotožňována s vojenskou silou, nepřátelé USA toho zneužívají k vrážení klínů mezi USA a ty země, které sdílejí stejné hodnoty. Tato negativní hodnocení naznačují, jaké bude strategické a bezpečnostní uvažování USA v nejbližších letech: lze očekávat jisté omezování vojenské přítomnosti USA ve světě, snahu přenášet větší díl odpovědnosti na spojence a více využívat nevojenské nástroje vedoucí úlohy USA ve světě.

V návaznosti na implicitní kritiku předchozí administrativy NSS 2010 připouští (p. 22), že vojenská síla může být nezbytná při obraně USA, jejich spojenců nebo mezinárodního míru a bezpečnosti. Výslovně však uvádí, že se tak může stát až po vyčerpání všech ostatních, tedy neválečných nástrojů a že USA budou před takovou akcí hledat širokou mezinárodní podporu, především mezi spojenci v NATO a na půdě RB OSN a že budou postupovat na základě mezinárodně sdílených norem.

V čem spočívají hlavní změny současné administrativy?

Obama plně navázal na své předchůdce v tom, jak vymezuje nejzávažnější a nejnelehavější bezpečnostní hrozby dnešního světa: proliferace ZHN, globální terorismus, zhroucené státy, regionální války. Ale zároveň s tím se stal prvním ze čtyř amerických

prezidentů po roce 1990, který jasně vyhlásil, že hlavní bezpečnostní hrozbou dnešního světa není jaderná válka mezi státy, ale jaderný terorismus. A právě v tom se projevil další výrazný rozdíl mezi B. Obamou a jeho bezprostředním předchůdcem.

G. W. Bush v roce 2002 opakovaně hovořil o uceleném programu jaderného vyzbrojování v jednom konkrétním státě, tedy v Iráku. Zároveň s tím dramaticky varoval, že Saddám Husajn by jaderné zbraně mohl poskytnout teroristické síti al-Ká'ida, a ta by je mohla otočit proti USA. Zmiňoval hrozbu jaderných bomb nebo dokonce raket, které by mohly být použity k útokům na USA, aby mohl vyhlásit, že USA nebudou čekat na konečný důkaz a že raději samy zasadí předstihující úder. Účelem symboliky jaderného mraku bylo zahájení preemptivní války proti Iráku, do níž USA šly bez mandátu RB OSN, bez ohledu na názory a stanoviska jiných států, včetně spojenců z NATO.

Naproti tomu Barack Obama doposud nehovořil o hrozbě klasických jaderných zbraní, ale o hrozbě jaderného terorismu, jehož konkrétní podobou by mohl být jaderný materiál ve velikosti fotbalového míče. Smyslem symboliky jaderného mraku pro něho nebylo spuštění války proti konkrétnímu státu, ale zahájení rozsáhlé diplomatické iniciativy zaměřené do tří vzájemně provázaných směrů. Prvním z nich je obnovení americko-ruského dialogu o snižování stavu strategických jaderných zbraní, jenž započal podpisem pražské smlouvy v dubnu 2001. Druhým směrem je zesílení důrazu na bezpečnost jaderných materiálů a technologií, jež se projevil svoláním celosvětové schůzky o jaderné bezpečnosti. A konečně třetím směrem je obnovení důvěry ve smlouvu o nešíření jaderných zbraní (NPT), které nastalo díky podpisu pražské smlouvy.

Obamova doktrína

V doktrinálních dokumentech z roku 2010 se v návaznosti na významné projevy z roku 2009 vyprofilovaly základní rysy přístupu, který můžeme nazvat pojmem Obamova doktrína. Jejím prvním pilířem je nové pojetí bezpečnostních hrozeb – za nejvážnější z nich se už nepovažují nepřátelské státy, nýbrž jaderný terorismus. Druhý pilíř představují politické a diplomatické nástroje bezpečnosti USA. Třetím pilířem je omezování významu a úlohy jaderných zbraní v bezpečnostní strategii USA a poskytnutí negativních záruk státům, které se zaváží k dodržování režimu NPT. A konečně čtvrtým pilířem je rozšiřování spolupráce s mezinárodními organizacemi, se spojenci a se všemi státy světa, které mají zájem o nekonfliktní a kooperativní vztahy s USA.

Příznivé a nepříznivé okolnosti Obamovy bezpečnostní strategie

Nejpozoruhodnější částí dosavadního Obamova postupu na poli zahraniční a bezpečnostní politiky se stala vize světa bez jaderných zbraní. Je ale velmi kontroverzní – na jedné straně byla oceněna Nobelovou cenou za mír, ale na druhé straně je kritizována jako nedomyšlená nebo dokonce nebezpečná iluze, která by mohla mít kontraproduktivní dopady.

Pokud jde o USA, výhrady vycházejí především z dlouhodobé nedůvěry vůči mezinárodním ujednáním, která by měla nějakým způsobem omezovat stavy amerických ozbrojených sil. Tento stereotyp, který postihuje vojáky stejně jako politiky, republikány i demokraty, se v přístupu k linii B. Obamy projevuje varováním, že je to slabý a naivní prezident, jehož bezpečnostní strategie je mylná, a zároveň s tím i nebezpečná. [15]

První antimanifest napsali Jon Kyl (republikánský senátor za stát Arizona) a Richard Perle (náměstek ministra obrany v době prezidenta Reagana). Ve společném článku na závěr roku 2009 napsali, že USA potřebují robustní a věrohodný jaderný potenciál, [16] jinak nebudou moci odrazovat nebezpečné režimy od jejich snah získat jaderné zbraně. Další antimanifest zdůraznil, že silný jaderný odstrašovací potenciál USA je nutný nejen pro jejich bezpečnost, ale zejména pro bezpečnost na celosvětové úrovni.

Zvláště silné výhrady zveřejnil John Bolton, jeden z předních politiků neokonzervativního proudu. [17] Ten Obamu označil za prvního postamerického prezidenta a vytkl mu, že neklade dostatečný důraz na výjimečnost USA ve světové politice, že mezinárodní jednání chápe jako politiku a nikoli jako techniku či nástroj k dosahování cílů a naplňování národních zájmů, snižováním americké vojenské přítomnosti v zámorí oslabuje vojenský potenciál USA, jež je nejvýznamnějším pilířem americké výjimečnosti. [18]

Naproti tomu souhlas vyjádřili někteří bývalí či současní američtí politikové a generálové, bývalí nebo i současní. Jde zejména o viceprezidenta Bidena či Colina Powella, někdejšího nejvyššího vojenského činitele USA a později i ministra zahraničí, který otevřeně podpořil myšlenku výrazného snižování stavů jaderných zbraní. Podporu snižování stavů jaderných zbraní vyjádřili i bývalý velitel strategických sil USA generál A. Jameson, někdejší velitel Národní univerzity obrany generál R. Gard, generál Castellaw a další. [19]

Značnou váhu má i text, [20] který byl otištěn na počátku roku 2008, a ve kterém k signatářům původního textu přibýly další významné osobnosti americké zahraniční a bezpečnostní politiky nedávné minulosti, a to James Baker (ministr zahraničí USA v době prezidenta G. Bushe staršího), Colin Powell (předseda Sboru náčelníků štábů v letech 1989-1993 a ministr zahraničí USA v letech 2001-2005), Madeleine Albrightová (ministřina zahraničí USA v letech 1997-2001), Frank Carlucci (ministr obrany USA v letech 1997-1999), Warren Christopher (ministr zahraničí USA v letech 1993-1997) a Melvin Laird (ministr obrany USA v letech 1969-1973).

Závěr

Bezpečnostní strategie USA prošla za dobu pouhých osmi let velmi bohatým a dynamickým vývojem. Rok po šokujících teroristických útocích byly schváleny dva doktrinální dokumenty, které se vyznačovaly dvěma hlavními rysy. Především přikládaly rozhodující význam vojenským nástrojům bezpečnosti. Nakolik iniciativa vycházela od politiků, jednalo se o militarismus *sui generis*. Zároveň s tím se tyto dokumenty vyznačovaly silným sklonem k unilateralismu. Hladká a velmi působivá vítězství v Afghánistánu a v Iráku nejprve vyznívala jako potvrzení správnosti tzv. Bushovy doktríny.

Ale po zabřednutí ve dvou asymetrických válkách se ukázala stinná stránka silového přístupu. Postup Bushovy administrativy se stal hlavním námětem prezidentských voleb 2008, během nichž jej frontálně napadali všichni tři demokratičtí kandidáti, tedy B. Obama, H. Clintonová a J. Edwards. Zdrčující kritice jej podrobila i řada předních akademiků, například Z. Brzezinski mu za jeho postup dal hodnocení „F“, tedy nevyhovující, zatímco jeho otci udělil „B“, tedy jedna méně. [21] Zároveň s tím se začaly

prosazovat významné změny. Ty první přišly ještě na konci Bushovy éry a jsou zakotveny v NDS 2008, která zmírnila jak dosavadní militarismus, tak i unilateralismus.

Zcela zásadní, ne-li dokonce průlomový charakter mají změny, které přišly po nástupu 44. prezidenta USA. Ten se především odklonil od Bushova přesvědčení, že svět po skončení studené války je nebezpečnější, a přiklonil k evropskému názoru, že je spíše složitější. Dosavadní Obamův postup je nejen odklonem od militarismu a od unilateralismu, ale také od některých axiomů jaderné strategie USA, jejichž kořeny sahají až k roku 1945. Obamův doktrinální posun je natolik výrazný a významný, že může mít zásadní dopad na mezinárodní bezpečnost v celosvětovém měřítku. Z amerického pohledu se však nejedná o záležitost konsenzuální, ale naopak stále ještě kontroverzní, a tak zatím nelze říci, v jakém rozsahu a na jak dlouho se tento posun prosadí.

Vývoj americké bezpečnostní strategie ve sledovaném období ukazuje na veliký význam vazby mezi vojenskou silou a politickým vedením země. Nespornou předností vojenské síly je možnost rychlých řešení, zdrcujících odvetečných úderů a zásadních politických změn, které by v době míru trvaly mnohem, mnohem déle. Zároveň s tím se však ukázaly i stinné stránky politiky opřené o vojenskou sílu: zabřednutí v asymetrické válce, narušení vztahů se spojenci, poškození mezinárodní prestiže. V takové situaci vyvstává výzva na zásadní politické přehodnocení, na využívání nejen *hard power*, ale také *soft power*, tedy síly příkladu a přitažlivosti. USA mají obojího nejvíce na světě, a tak mohou v následujících letech uplatňovat tzv. **smart power**, tedy vyrovnané využívání jak *hard power*, tak i *soft power*. [22] Nejbližší měsíce a léta nám ukáží, do jaké míry se jim to podaří.

Poznámky:

- [1] JERVIS, Robert. Understanding the Bush Doctrine. *Political Science Quarterly*, vol. 118. no. 3, 2003.
- [2] <http://whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html>.
- [3] <http://www.usembassy.it/file2003-10/alia/a3103102.htm>.
- [4] <http://edition.cnn.com/2003/allpolitics/03/07/ip.pol.opinion.bush.speech/>
- [5] KRAUTHAMMER, Ch. The New Unilateralism. *The Washington Post*, 8. June 2001.
- [6] GORDON, Philip. Winning the Right War. *Survival*, vol. 49, no. 4/ Winter 2007-08, s. 35.
- [7] BERENSKOETTER, Felix Sebastian. Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies. *Security Dialogue*, vol. 36, no. 1, March 2005, s. 79.
- [8] Remarks by the President at 2002 Graduation Exercise.
- [9] ANDRÉANI, G. The "War on Terror": Good Cause, Wrong Concept. *Survival*, vol. 46, no. 4, Winter 2004-05.
- [10] DESCH, M. Bush and the Generals. *Foreign Affairs*, May/June 2007, vol. 86, iss. 3.
- [11] ANAND, Ruchi. *Self-defense in International Relations*. London: Palgrave, 2009.
- [12] SCHULTZ G., PERRY, W., KISSINGER H. AND NUNN S. A World Free of Nuclear Weapons. *The Wall Street Journal*, 4. 1. 2007.
- [13] RUZICKA, J., WHEELER N. The puzzle of trusting relationship in the Nuclear Non-Proliferation Treaty. *International Affairs*, 86:1/ 2010.
- [14] Všichni dosavadní američtí prezidenti přebírali základní argument, že takový přístup je nezbytný k vyvážení konvenční převahy SSSR a jeho satelitů a k jejich věrohodnému odstrašování.
- [15] CIRINCIONE, Joseph. Taking the Field: Obama's Nuclear Reforms. *Survival*, vol. 52, no. 2, April-May 2010, s. 121-122.
- [16] Why Revive the Cold War, *Wall Street Journal*, 18. 8. 2009.
- [17] John Bolton zastával mj. velmi významný post velvyslance USA při OSN. Krédo tehdejší administrativy vyjadřoval následujícími slovy: Bylo by chybou spoléhat se při ochraně mezinárodního míru na OSN. To ve skutečnosti mohou dělat jenom nejsilnější státy... Když Spojené státy udají směr, OSN je bude následovat. Když to bude v našem zájmu, tak ten směr udáme, když ne, tak to neučiníme.

- [18] BOLTON, J. President Obama's Foreign Policy: An Assessment. *Imprimis*, October 2009, vol. 38, no. 10.
- [19] A *Growing Consensus on National Security*. Ploughshares Fund Press Release, 18 February 2010.
- [20] Toward a Nuclear-Free World. *The Wall Street Journal*, 4. 1. 2008.
- [21] BRZEZINSKI, Z. *Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower*. New York: Basic Books, 2007.
- [22] *Smart Power Initiative*. Center for Strategic and International Studies. Washington, 2007.

Dokumenty:

The 2010 National Security Strategy (NSS 2010), http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.

National Security Strategy, 2006 (NSS 2006).

National Defence Strategy, 2008 (NDS 2008).

National Security Strategy of the United States of America (NSS 2002), September 2002. Washington: U. S. Department of State, 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>.

National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (NSCWMD 2002). Washington: U. S. Department of State's Office of International Information Programs, 2002.

The 2010 Nuclear Posture Review (NPR 2010), <http://www.dailykos.com/story/2010/4/6/854754/-The-2010-Nuclear-Posture-Review:-Looking-Forward>.

Smlouva mezi Ruskou federací a Spojenými státy o opatřeních k dalšímu snížení a omezení strategických útočných zbraní (tzv. pražská smlouva), <http://www.blisty.cz/art/51989.html> (anglicky: <http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>).

Co je bílá kniha

- Bílá kniha o obraně vychází z principů a zadání Programového prohlášení vlády České republiky. Jde o souhrnný koncepční rámec, který bude definovat a zdůvodňovat roli a funkce českých ozbrojených sil a kritéria a směry rozvoje jejich schopností, včetně stanovení nezbytného střednědobého rozpočtového rámce. Zároveň bude směrnicí pro restrukturalizaci systému velení a řízení AČR a reformy MO.
- Na přípravě bílé knihy se budou, kromě členů odborné komise, podílet i odborníci z české expertní obce. Předpokládá se spolupráce i s dalšími ministerstvy – především ministerstvem zahraničí – a konzultace s opozicí tak, aby výsledný dokument přicházel nejenom s návrhy řešení, ale byl i dlouhodobě udržitelný.
- Bílá kniha přímo naváže na Vojenskou strategii ČR (2008) a Dlouhodobou vizi rezortu Ministerstva obrany ČR (2008). Bude v souladu s Bezpečnostní strategií České republiky i se strategickou koncepcí Severoatlantické aliance, která by měla být představena na podzim.

Potřeba nového strategického dokumentu ministerstva obrany je dána především dvěma faktory:

1. proměnou bezpečnostního prostředí a
2. snahou stabilizovat a zajistit efektivitu českých ozbrojených sil v okamžiku, kdy jsou omežovány finanční prostředky na obranu.

<http://www.army.cz/informacni-servis/bila-kniha/co-je-bila-kniha/co-je-bila-kniha-44901/>